

ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ІНОЗЕМНИХ СУДОВИХ РІШЕНЬ: ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ

Душкова Г.Г.,
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Стаття присвячена дослідженню змісту понять «визнання» та «виконання» іноземних судових рішень у науковій доктрині; порівнянню дефініцій «визнання» та «виконання» іноземних судових рішень, які наводять вітчизняні та іноземні науковці; особливостям врегулювання цих правових категорій на законодавчому рівні у нашій державі.

Ключові слова: визнання, виконання, іноземне судове рішення, дефініція.

Душкова А.Г. / ПРИЗНАНИЕ И ИСПОЛНЕНИЕ ИНОСТРАННЫХ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ: К ВОПРОСУ ОБ ОПРЕДЕЛЕНИИ ПОНЯТИЙ / Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова, Украина

Статья посвящена исследованию содержания понятий «признание» и «исполнение» иностранных судебных решений в научной доктрине; сравнению дефиниций «признание» и «исполнение» иностранных судебных решений, которые представляют отечественные и иностранных ученые; особенностям урегулирования этих правовых категорий на законодательном уровне в нашем государстве.

Ключевые слова: признание, исполнение, иностранное судебное решение, дефиниция.

Dushkova G.G. / RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF FOREIGN JUDGMENTS: ABOUT DEFINITIONS OF CATEGORIES / Odessa I.I. Mechnikov National University, Ukraine

The article examines the concept of «recognition» and «enforcement» of foreign judgments in the scientific doctrine; compares definitions of «recognition» and «enforcement» of foreign judgments presented by domestic and foreign researches; it also analyzes peculiarities of legal fixation of these categories at the legislative level of Ukraine. Prognosis for their further development is offered.

Legislative regulation of the institution of recognition and enforcement of foreign court decisions in Ukraine has taken a long history of development, undergone improvements under the influence of radical changes in the political, economic, social life and development of international relations.

Comparison of definitions of «recognition» and «enforcement» of foreign judgments of different scholars allows to conclude that there is no fundamental differences in definitions by different authors. It can therefore be assumed that in the sphere of private international law there has been existed uniform understanding of these legal categories.

Thus, in our opinion, «recognition» of a foreign judgment should be understood as expansion of legal force, exceptional nature and irrefutability of foreign court decisions on territory of the state where the recognition is required. «Enforcement» of foreign court decisions is considered as application of the measures of a force character, aimed at execution of decisions of foreign courts in accordance with the law of the state where the decision is inquired to be enforced.

Key words: recognition, enforcement, foreign judgments, definition.

Постановка проблеми. У зв'язку з інтеграцією України до європейського і світового правового простору все більша кількість громадян України є суб'єктами цивільних та інших правовідносин, що виникають за межами нашої держави і, як наслідок, все більше громадян стають суб'єктами юрисдикційних правовідносин: це і зростання кількості інтернаціональних шлюбів, і питання спадкування, розділу власності, і укладання різноманітних приватноправових угод тощо [1, с. 240].

Тому актуальним є розширення співробітництва держав у справі надання взаємної правової допомоги, в тому числі, у сфері міжнародного цивільного процесу, що в сучасних умовах багато в чому сприяє збереженню господарських зв'язків, розширенню всіх напрямів зовнішньоекономічного співробітництва між підприємствами різних держав, а також належному та своєчасному захисту порушених або оспорюваних прав і свобод фізичних та юридичних осіб. Важливою складовою правової взаємодії в цьому аспекті є визнання та виконання іноземних судових рішень по цивільних справах. Тому дослідження витоків, наукової думки, еволюції розвитку законодавства, правових підстав цього інституту та питань і можливостей його реалізації в Україні й досі викликає теоретичний та практичний інтерес.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питань визнання і виконання іноземних судових рішень займалися багато авторитетних науковців, такі як: Д. Д. Аверін, Л. П. Ануфрієва, М. М. Богуславський, О. В. Брунцева, І. В. Дробязкіна, О. І. Євтушенко, Р. В. Зайцев, Д. В. Конев, С. Г. Кузьменко, Н. І. Маришева, О. І. Муранов, Т. М. Нешатаєва, Г. А. Цірат, О. Х. Юлдашев та інші.

Український науковець Г. А. Цірат, наприклад, займається дослідженням проблем міжнародного цивільного процесу взагалі, окремо приділяє увагу у своїх монографіях дослідженням питань визнання та виконання іноземних судових рішень. У 2000 році він захистив кандидатську дисертацію на споріднену тему: «Виконання іноземних арбітражних рішень». У 2005 році також в Україні дослідницею О. І. Євтушенко була захищена кандидатська дисертація на тему: «Особливості визнання та виконання рішень іноземних судів». У своїй науковій праці автор приділяє увагу порівнянню питань визнання та приведення до виконання іноземних судових рішень, дослідженню загальних правил визнання і приведення до виконання рішень іноземних судів та дослідженню судової процедури визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні.

Серед зарубіжних авторів слід виділити О. І. Муранова, який займається дослідженням окремих питань визнання та виконання іноземних судових рішень, а саме міжнародного договору та взаємності як основи для приведення у виконання в Росії іноземних судових рішень. Також у Росії були захищені такі кандидатські дисертації з даної проблематики: «Признание и приведение в исполнение иностранных судебных актов по гражданским и торговым делам в Федеративной республике Германия: сравнительно-правовой анализ» (автор Д. В. Конев), «Признание и приведение в исполнение в России иностранных судебных актов» (автор Р. В. Зайцев), «Вопросы признания и исполнения решений судов иностранных государств: На основе анализа права Франции и России» (автор Д. В. Літвинський).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є з'ясування змісту понять «визнання» та «виконання» іноземних судових рішень у науковій доктрині; порівняння

дефініцій «визнання» та «виконання» іноземних судових рішень, які наводять вітчизняні та іноземні науковці; особливості врегулювання цих правових категорій на законодавчому рівні в нашій державі.

Для досягнення поставленої мети необхідним є розв'язання таких завдань:

- дослідження процесу становлення наукової думки та законодавства з питань визнання та виконання іноземних судових рішень;

- аналіз та порівняння дефініцій вітчизняних та зарубіжних науковців щодо визнання та виконання іноземних судових рішень.

Виклад основного матеріалу. У 2001 р. в Україні вперше на законодавчому рівні було закріплено поняття «визнання» та «виконання» іноземних судових рішень. Їх тлумачення містилось у Законі України «Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів». Згідно зі ст. 1 цього закону під визнанням рішення іноземного суду розумілося поширення законної сили рішення іноземного суду на територію України в порядку, встановленому цим законом; а під виконанням рішення іноземного суду – застосування засобів примусового виконання рішення іноземного суду в Україні в порядку, передбаченому законом [2, ст. 1].

Однак у 2005 р. відбулися деякі зміни українського законодавства у цій сфері.

По-перше, 18 березня 2004 р. був прийнятий, а з 1 вересня 2005 р. набрав чинності новий Цивільний процесуальний кодекс України, який містив спеціальний Розділ VIII, присвячений питанням визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні [3], більшість положень якого були прямо перенесені із Закону України «Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів»

По-друге, був прийнятий Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. [4], який закріпив поняття визнання рішення іноземного суду як поширення законної сили рішення іноземного суду на територію України в порядку, встановленому законом [4, ст. 1], яке було аналогічним визначенню із Закону України «Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів».

По-третє, Закон України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 06 вересня 2005 р. визнав Закон України «Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів» [5] таким, що втратив чинність.

Не можна не погодитись із С. Я. Фурсою в тому, що дія рішення суду певної країни обмежена територією цієї країни, а тому допустимість визнання та виконання іноземного судового рішення визначається законодавством конкретної країни і міжнародними угодами, в яких вона бере участь [1, с. 240].

Отже, на сьогоднішній день особливості визнання та виконання іноземних судових рішень регулюються внутрішнім національним законодавством (розділом VIII Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 р., Законом України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р., Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 р., Законом України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 р.), а також міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України (Гаазька конвенція з питань цивільного процесу 1954 р., Нью-Йоркська конвенція про визнання і виконання рішень іноземних арбітражів 1958 р., Нью-Йоркська конвенція про стягнення аліментів за кордоном 1956 р., Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р., Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності 1992 р.).

У науковій доктрині висловлюються різні думки з приводу змісту поняття «визнання» іноземних судових рішень. Як правило, питання визнання рішення іноземного суду ана-

лізується окремо від питання його виконання [6]. Це обумовлено тим, що визнаватись можуть рішення з їх подальшим примусовим виконанням і без нього. Наприклад, рішення, що не вимагають примусового виконання, є рішення про розлучення, про оголошення особи померлою тощо. Для рішень про присудження грошових коштів або іншого майна спочатку необхідне їх визнання, а потім – виконання [7].

Таким чином, не кожне судове рішення вимагає виконання в іноземній державі, тоді як будь-яке рішення з метою надання йому юридичної сили на території іноземної держави потребує визнання. Тут слід зазначити, що позиції, згідно з якою визнання іноземного судового рішення є необхідною умовою для приведення його у виконання, дотримуються як вітчизняні, так і зарубіжні вчені [7].

На думку М. М. Богуславського, «признание решения иностранного суда означает, что оно служит подтверждением гражданских и иных прав и обязанностей в той же степени, что и решение отечественного суда» [8, с. 373]. Автор вказує, що в ряді випадків достатньо тільки визнання рішення, в інших – рішення має бути ще й виконане, тобто піддаватись спеціальній процедурі з дозволу виконання. Крім того, М. М. Богуславський виділяє поняття визнання рішення іноземного суду через категорію юридичної сили, вказуючи, що «признание в России решения иностранного суда означает наделение его той же юридической силой, которую имеют решения российских судов» [8, с. 373].

На противагу першому з процитованих визначень М. М. Богуславського Р. В. Зайцев пише, що завданням визнання не є підтвердження встановлених іноземним рішенням цивільних прав і обов'язків, оскільки права й обов'язки учасників процесу, щодо яких винесене рішення іноземного суду, яке набрало законної сили, на території держави, де запитується виконання, «підтвердження» не потребують, оскільки і так вважаються підтвердженими іноземним рішенням [7].

Д. Д. Аверін, критикуючи М. М. Богуславського, досить розгорнуто говорить, що «признание иностранного судебного акта – это юридический акт другого договаривающегося государства, в силу которого законная сила судебного решения как особенная форма действия правовой нормы, на основании которой решение вынесено, распространяется на пределы территории данной страны, на всех тех лиц, действия которых в определенном отношении обусловлены правами и обязанностями других граждан или юридических лиц, признанными или установленными судом иностранного государства. Признание решения имеет предшественное значение для его исполнения» [9].

Цю думку Д. Д. Аверіна поділяє і П. Н. Євсєєв, який вважає, що визнання рішення іноземного суду означає визнання за ним тих якостей, які має рішення місцевого суду [6].

У підручнику професора М. Й. Штефана «визнання» – це надання юрисдикційному акту іноземної держави сили і значення рішення вітчизняного суду, яке не вимагає застосування примусових заходів на захист і поновлення порушеного права [1, с. 246]. На думку В. Л. Чубарева, визнання іноземного судового рішення означає, що відповідна держава розглядає це рішення як підтвердження певних цивільних прав і зобов'язань у тому самому розумінні, як рішення свого власного суду [1, с. 247].

Вітчизняний дослідник-процесуаліст С. Я. Фурса у науково-практичному коментарі до Цивільно-процесуального кодексу України зазначає, що під визнанням слід розуміти надання рішенням такої самої юридичної сили, яку має рішення, постановлене судом України, після набрання ним законної сили [1, с. 247]. С. Я. Фурса також стверджує, що в основі визнання лежить акт легітимації, тобто процедура визнання певного факту чи суб'єкта державою, компетентними органами, отож у даному випадку визнання рішення іноземного суду є беззаперечним, виключним, обов'язковим і виконуваним на території України в межах національної юрисдикції [1, с. 247].

Л. П. Ануфрієва, на нашу думку, серед усіх науковців виводить дефініцію найбільш вдало, чітко та лаконічно через категорії «законна» та «юридична сила» судових актів: «Признание решений иностранного суда – придание им такой же юридической силы, которую имеют вступившие в законную силу решения судов данного государства: свойства неопровержимости, исключительности; а решения о присуждении – также исполнимости; они обязательны для должностных лиц и органов данного государства. Эти решения будут служить таким же подтверждением гражданских прав и обязанностей, что и решения отечественного суда» [10, с. 378]. Л. П. Ануфрієва також зазначає: «Признание» и «исполнение» иностранного судебного решения – две стороны одной и той же медали, однако отчетливо разнятся. Институт признания означает, что государство выражает свое согласие с тем, что данный акт способен породить юридические последствия в пределах его юрисдикции, т. е. на территории рассматриваемого государства. Принудительное же исполнение решения должно потребовать от государства санкционирования им приведения в действие государственного механизма принуждения органов, должностных лиц, национальных субъектов права вообще по реализации обусловленных решением мер. С этой целью обычно устанавливаются дополнительные требования сверх тех, которые необходимы для признания решения» [10, с. 379].

Висновки. Підсумовуючи усе вищевикладене, можна зробити висновок, що визнаючи та виконуючи іноземні судові рішення, наша держава здійснює одну з основних конституційних функцій із захисту прав і свобод людини. Законодавче регулювання інституту визнання та виконання іноземних судових рішень в Україні пройшло багаторічну історію становлення, зазнало реформування та вдосконалення під впливом кардинальних змін у сфері політичного, економічного, соці-

ального життя, міжнародних відносин, швидкого розвитку зовнішньоекономічних відносин тощо.

Порівняння дефініцій «визнання» та «виконання» іноземних судових рішень різних науковців дозволяє нам дійти висновку, що принципи розбіжності при визначенні понять різними авторами в періоди їх дослідження відсутні. Тому можна вважати, що в міжнародному приватному праві склалося досить одноманітне розуміння цих правових категорій. Однак кожний із авторів наводить їх через різні категорії.

М. М. Богуславський, наприклад, виводить поняття «визнання» рішення іноземного суду через категорію цивільних прав і обов'язків, С. Я. Фурса – через категорію юридичної сили, Л. П. Ануфрієва – через категорії законної і юридичної сили.

Однак, спираючись на досить лаконічне визначення поняття «визнання» рішення іноземного суду Л. П. Ануфрієвої, ми вважаємо, що під визнанням рішення іноземного суду слід розуміти поширення законної сили, властивостей виключності та неспростовності рішення іноземного суду на територію держави, де воно визнається. А під виконанням рішення іноземного суду необхідно розуміти застосування засобів примусового характеру, спрямованих на виконання рішення іноземного суду в порядку, визначеному законодавством держави, де виконується рішення.

Не викликає сумнівів необхідність реформування національного законодавства України задля приведення його у відповідність до європейських стандартів, а також більш детальної та уніфікованої регламентації правових категорій «визнання» та «виконання» іноземних судових рішень. Тому прийняття подальших змін до Цивільного процесуального кодексу України, Закону України «Про міжнародне приватне право» шляхом чіткого закріплення запропонованих нами об'єктних понять «визнання» та «виконання» іноземних судових рішень усе ще актуальні для України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міжнародний цивільний процес України : навчальний посібник. Практикум / За ред. проф. С.Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С.Я. – 2010. – 327 с.
2. Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів : Закон України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2860-14>.
3. Цивільний процесуальний кодекс України в редакції від 18.03.2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20040318>. - Назва з екрана.
4. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.
5. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України : Закон України від 06.09.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/76-19>.
6. Фортуна Т.Я. Поняття та правова природа визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні / Т.Я. Фортуна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/%D0%9B%D0%B5%D0%BD%D0%B0/Downloads/adv_2011_7_6.pdf.
7. Лев М.О. До питання розуміння визнання іноземного судового рішення в міжнародному приватному праві / М.О. Лев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kul.kiev.ua/images/chasop/2013_2/378.pdf.
8. Богуславский М.М. Международное частное право : учебник / М.М. Богуславский. – М., 2004. – 606 с.
9. Р.В. Зайцев. Признание и приведение в исполнение в России иностранных судебных актов / Зайцев Р.В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.com.ua>
10. Ануфриева Л.П. Международное частное право / Л.П. Ануфриева. – Т. 3: учебник. – 2001. – 725 с.